

דף נז

כללים ופרטים בענין למד מן הלמד בקדשים – ראה בזבחים נ.

‘אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: אני ראיתיה ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים...’ וחכמים סוברים שמא לא במתכוין נפלו בפרוכת. ורבי אליעזר סבר אילו היה שלא במתכוין לא היו נוגעים כולן. ועוד כהנים זריזים הם. וגם הזאת פר העלם דבר היתה ממרחק שהיה עומד מחוץ למזבח הזהב (עפ"י ריטב"א תורא"ש ועוד).

ובירושלמי (ה"ד) מבואר שאפילו לר' אלעזר ברבי יוסי אין צריך שיגע אלא שארע ונגע. ושם לא הובאו דברי ראב"י אלא על דמים של פר ושעיר יוהכ"פ ולא בהעלם דבר, ועל כן אפשר לומר שנגע שלא במתכוין, אבל לפי המובא בתלמודנו שאף בהעלם דבר העיד ר"א, על כרחנו לומר שלשיטתו צריך שיגע שא"א שיגע ממרחק בלא מתכוין.

‘דחוא דעביד כסדרן... דחזנהו דעבידי שלא כסדרן’. נראה לפרש הטעם לכך שביוהכ"פ היו ההזאות כסדרן, זו למטה מזו (לפרש"י) – מפני שהיה מזה סמוך לפרוכת והיה יכול לכוין, מה שאין כן בפר העלם דבר, היה עומד מחוץ למזבח הזהב ומזה (כדלהלן נח). והיה רחוק מן הפרוכת עשרים אמה (ע' מנחות צח): – לכך לא היה יכול לכוין שיפלו כסדר זה תחת זה (עפ"י מאירי; רש"י. וע"ע משנה למלך מעה"ק ה, ג).

‘אמר רבא: נותן אחת למעלה ושבע למטה ועולה לו לכאן ולכאן’. אף על פי שמצוה לכתחילה להזות דם הפר למעלה ולמטה ורק אחר כך דם השעיר – הולך רבא לשיטתו (בראש השנה כח) שמצוות אין צריכות כוונה [ויש לומר שסובר אפילו אם כיוון בפירוש שלא לצאת – יצא], ואם כן הלא יצא בעל כרחו, הגם שהקדים דם שעיר לדם הפר, ושאר הדם נעשה שירים.

ואמר לו רבי ירמיה: הואיל ונאמר וכלה... , כל שלא כילה מתנות דם הפר לא הגיע זמן דם השעיר ולא יצא ידי חובתו (עפ"י מרומי שדה).

עיקר הסברא שהואיל ולא הגיע זמנו של דם השעיר לכך צריך כוונה, הוא בתו"י ובריטב"א.

‘אמרוה קמיה דרבי ירמיה אמר: בבלאי טפשיא משום דדיירי בארעא דחשוכא אמרי שמעתא דמחשכין...’ ‘פירש הרמב"ם ז"ל בתשובת שאלה דר' ירמיה לטעמיה דאמר במחשכים הושיבני כמתי עולם – זה תלמוד בבלי. וטעמא משום דלא נהירי להון טעמי דמתנייתא כהלכה כמה דנהירי לרבנן דארץ ישראל. ור' זירא נמי בעי דלשתכח ליה טעמיה דבבלאי משום דלא נהירן ליה בתר דשמע טעמא דמערבאי, דמנהגא דעלמא דמדכר איניש טפי מאי דגמר ברישא.

מיהו לאו בכל הדורות היה כן אלא בימי רבה ורב יוסף ואב"י ורבה דהוה להו שמדות, כדאיתא בהשוכר את הפועלים... וזהו טעמן של ר' זירא ור' ירמיה. אבל אחרי כן נתגברה התורה בבבל, כל שכן בימי רב אשי דאמרינן מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. עד כאן דברי רבינו ז"ל וחייהם הם למוצאיהם' (ריטב"א, עפ"י שו"ת הרמב"ם תלו).

ע"ע בספר הישר לרבנו תם תשובה מח.

עוד בענין 'מחשכים', ע' במובא ביוסף דעת סנהדרין כד מכתבי ר"צ הכהן מלובלין.

‘הא קא יהיב למעלה דשעיר מקמי מטה דפר...’ המפרשים העירו על כך שלא הקשה בפשיטות

שצריך דם פר תחילה ולא בבת אחת. ויש שהביאו מכאן סיוע שדברים שיש להם סדר קדימויות מסוים, אין הקפדה שלא יתבצעו בבת אחת ובלבד שלא יקדים את המאוחר (ע' תוס' ישנים; תוס' תמורה ד ד"ה ואיתמר; שו"ת אבני נזר או"ח לג, יב; רנג; שעט"ו; חו"מ נו. וע' במצוין לעיל לה על כתיבת אותיות השם בבת אחת).

'סבר רב פפא קמיה דרבא למימר נותן שבע למטה לשם פר ולשם שעיר... אמר ליה רבא...' רב פפא לא שמע דברי רבי ירמיה דלעיל (רישב"א. וע' ב'חדושים ובאורים' פירוש אחר). ע"ע משא ומתן בפירוש הסוגיא באבני נזר חו"מ נו.

(ע"ב) 'אמר רב אשי: למעוטי שירים שבצואר בהמה'. והתנא השני סבר שאין צריך מיעוט לדם שבצואר הבהמה, כיון שאינו ראוי להזאה, פשוט שנדחה והולך לאמה (רישב"א).

*

'אני ראיתיה ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים' –

'ראה העלבון מהחילול השם, כשגידר טיטוס בפרוכת ויצא ממנו דם קסבר כו'. ואף שלפי האמת היה דבר טבעי, כי הכהן-גדול היה מזה ביום כפורים בקודש הקדשים ז' הזאות אחד למעלה וז' למטה, ותנן אם נגעו הדמים בהפרכת נגעו, ולא ימנע שבהמשך השנים כמה פעמים נגעו, והדם נבלע בהפרכת ככמה עניינים במקדש שהיו נבלעים במקומן, ועתה כשחולל קדושת הפרכת ונסתלק תוקף קדושה ממנו אז יצאו אלו הדמים בטבע. מכל מקום היה חילול השם לעיני הרואים...' (מתוך שלה"ק תענית פרק תורה אור א בהגהה).

דף נח

'שאני רגל דלא מצי מבטל ליה'. ואף אם חברו יבטלה בפירוש עד שיגמור זה עבודתו – בטלה דעתו. ואולם מזרק בתוך מזרק מדובר שביטלו עד גמר העבודה (עפ"י מאירי).

התוס' בסוכה (לו). פרשו שהרגל חוצצת משום דלא אורחיה הוא. ואם כוונתם שאין הדרך לעמוד על רגל חברו, אם כן כשעמד על אבן שעל הרצפה יהא כשר. אבל בתוס' שבת צג: נקטו שאבן חוצצת אעפ"י שהיא ממין הרצפה מפני שאין מבטלים אותה שם מפני שהיא מפריעה. ושנא כוונת התוס' בסוכה דלאו אורחיה לבטלה שתהא מונחת שם, וא"כ הוא הדין לאבן.

'הניח סיב בתוך המזרק... בדם כשר בקומץ פסול'. הוצרך לומר שבקומץ פסול מפני שהסולת דקה מאד ופעמים שמבצבצת ויוצאת דרך הסיב, והיה מקום לומר שאין הסיב חוצץ (עפ"י תוס' ישנים).

'אמר ליה: תניתוה, נתן את המלא בריקן, מאי לאו הושיב מזרק מלא לתוך מזרק ריקן'. צריך עיון מה טעם יעשה כן. אולי יש לומר כי לא רצה לבטל הכלי האחד מהמצוה מכל וכל (עפ"י שפת אמת). או משום שאינו מדרך ארץ להשאיר בהיכל כלי ריקן מלוכלך בדם (חדושים ובאורים). ולפי האמת מתפרשת המשנה שמערה המלא לריקן ואינו נותן מזרק בתוך מזרק (ע' חדושים ובאורים).

באחים שחלקו נכסי מורישם, אין אומרים הוברר למפרע שמה שהגיע לחלקו היה שלו מעיקרא, וכמו שמבואר בסוגיתנו שלרבי יהודה לא היו קני חובה כי שמא מעורב בהם דמי חטאות המתות ואין מועיל בירור על ידי כהן – מאחר ולא התנה כן בפירוש (עתו"י בשם הר' אלחנן; תוס' עירובין לו).

ועוד כתבו (בעירובין ד"ה רבי יוסי) לחלק לדעת רבי יוסי בין מצב שודאי יוברר אחר כך לכאן או לכאן [כגון אם ירדו גשמים אם לאו] – שיש ברירה, ובין מצב שיתכן ולא יבוא הדבר לידי בירור [כגון בלוקח יין, שלא יבוא לידי הפרשה כלל]. ואין הדבר מוסכם (ע' קצוה"ח סא סק"ג).
 ח. לפי הסבר אחד בתוס', אף אם נוקטים 'אין ברירה' – חל הדבר באופן לא מבורר, כגון בקריאת שם תרומה שלא בריר מקומה, הריהי מעורבת בתוך הפירות [עכ"פ כשיש שיריים ניכרים]. (וכן י"א בדעת רש"י בחולין יד. ובדעת הריטב"א יבמות כג: – ע' בשיעורי ר' שמואל קדושין נא. וכן י"א בדעת התוס' ב"ב פז: (ע"ש אילת השחר). וע"ע חזו"א דמאי טז, ט)

ט. יש מקום לומר שאפילו לדעת האומרים אין ברירה, זהו רק לענין שנסמוך על הברירה להקל, אבל לחומרא חוששים (עפ"י ר"ן בעירובין בבאור קושית הגמרא שם 'אלא מעתה...'). ולפי זה בדין 'שני לוגין' אם עבר והפריש, חלה תרומה לחומרא אף לרבי שמעון.

י. להלכה, כמה ראשונים כתבו שיש ברירה אף בדאורייתא (רבנו תם בספר הישר – חדושים שיא ומובא בראשונים [אבל בתוס' תמורה ל. ובר"ן נדרים מה: הביאו בשם ר"ת שפסק אין ברירה]; תורי"ד. וכן מבואר בתוס' תמורה ל. ובשו"ת הרשב"א ח"ב פב ובר"ן נדרים מה: בשם ר"י. וע' באו"ז הל' ע"ז רי).

ויש אומרים רק בדרבנן (עפ"י רמב"ם מעשרות רפ"ז תרומות א, כא עירובין ח, ז יו"ט ה, כ; וכן נראית דעת הר"ף ביצה; שו"ת הרשב"א ח"ב פב ובספרו עבודת הקדש בית נתיבות ה, ר"ן נדרים מה: ועוד. ופירש הר"ן פ"ג דגטין) הטעם מפני שהדבר ספק להלכה, הלכך יש להחמיר בשל תורה ולהקל בדרבנן).

[ודבר שיעיקרו מדאורייתא – ע' רעק"א שכתב הוכיח מסוגית הגמרא שכל ששרשו דאורייתא אין בו ברירה (וכסברת התוס' בד"ה מאן). ואולם הכס"מ (מעש"ש ד, טו) נקט שמעשר בזה"ז אומרים בו 'ברירה'. וע"ע שער המלך עירובין ח, ז (דף יד ע"ג); שו"ת ר"י מסלוצק יד.

ודבר שיש לו נפקותא דאורייתא, יש אומרים שגם לגבי הלכות דרבנן אין ברירה – ע' שפת אמת שבת פב: שו"ת ר"י מסלוצק יד עמ' עז.

יש אומרים שבמעשר בהמה שספקו להקל, אף בשל תורה אומרים 'אין ברירה' מפני שהדבר ספק (עפ"י בית שמואל קלא סק"ד בדעת הרמב"ם).

ויש מי שפסק אין ברירה [אף מדרבנן, וכן אף לקולא בדין תורה] (עפ"י ראב"ן הל' גטין; רש"ל). ע' פרטים נוספים בעירובין לו-לו.

דפים נו – נז

צה. כיצד סדר ההזאות שבהיכל על הפרוכת בחטאות הפנימיות שביהכ"פ ושל העולם דבר?

כהן גדול ביום הכפורים, כשם שמזה לפני לפני כן מזה בהיכל (וכן יעשה לאהל מועד), תחילה מדם הפר ואחר מדם השעיר – אחת למעלה ושבע למטה. עומד כנגד הארון מבחוץ [וכשאין ארון, עומד כנגד מקומו. עפ"י מנחות כו סע"ב] ומזה על הפרוכת, ולא עליה ממש אלא כנגדה. רבי אלעזר ברבי יוסי אומר: אני ראיתיה ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים של פר ושעיר יום הכפורים. (לשיטתו צריך שהדמים יגעו בפרוכת. עפ"י תוס' ישנים וריטב"א).

וכן בפר העלם דבר של צבור ושעירי עכו"ם, מזה כלפי הפרוכת. ולא היו נוגעים בה, ואם נגעו נגעו. רבי אלעזר בר"י אומר: אני ראיתיה ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים של פר העלם דבר של צבור ושעירי ע"ז.

א. מבואר מדברי תוס' ישנים והריטב"א שלר' אלעזר בר"י צריך שהדמים יגעו בפרוכת. ובירושלמי אמרו שאין ראיה מדבריו כי יש לומר שארע ונגע. עוד מבואר בירושלמי שנחלקו הברייתות בפר ושעיר יוהכ"פ אם צריך הדם ליגע בפרוכת, ואילו בהעלם דבר הכל מודים שאין צריך ליגע.
ב. הלכה כתנא קמא שאין הדם נוגע בפרוכת, הן ביום הכפורים הן בקרבן העלם דבר (לקוטי הלכות עפ"י סמ"ג).

בספר גבורת ארי כתב לחדש שביוהכ"פ אם נגע הדם בפרוכת, לת"ק לא יצא ידי חובתו לפי שנאמר אהל מועד, והפרוכת יש בה ספק אם קדושה בקדושת קדש הקדשים. [יש להעיר שמהתוס' לעיל משמע לכאורה שרק מתחילת עובי הפרוכת ופנימה יש ספק בקדושת קה"ק, ומהי תיתי שאף בחייתה מורחה. ועוד שמעתי מהגר"ש כץ שליט"א להעיר ממשמעות דברי התוס' בזבחים טו סע"א שנקטו שיצא ידי הזאה מיד כשיצא הדם מתחת ידו אף קודם שנת. וא"כ לפי זה נראה שבכל אופן יצא ידי חובתו כיון שהזה בהיכל].

אם לא כיוון – כשר (עפ"י מנחות כז: רמב"ם מעה"ק ה"ב).

אמנם חילוק יש בין הקרבנות; ביום הכפורים היו ההזאות כסדרן כלומר זו למטה מזו (רש"י) כמצליף, ואילו בהעלם דבר לא היו ניתנות כסדרן.

[בהזאות שביום הכפורים היה עומד סמוך לפרוכת, כנגד הארון (שכן כתוב לאחר מכן ויצא אל המזבח – משמע שעד עתה היה לפני מן המזבח), ואילו בפר העלם דבר היה עומד חוץ למזבח הזהב ומזה לעבר הפרוכת (ומן הדם יתן על קרנת המזבח אשר לפני ה' – מזבח לפני ה' ואין כהן לפני ה'). להלן נח. והעירו המפרשים על השמטת הרמב"ם והסמ"ג והמאירי דין זה. ע"ע בשו"ת הרשב"א שז ובכס"מ מעה"ק ה"ד].

א. התוס' – ישנים נוקטים שאין צריך להזות זו למטה מזו. ופירוש 'כסדרן' – אחת למעלה ושבע למטה. 'שלא כסדרן' – שבע או שמונה הזאות ללא חלוקה של אחת ושבע. והמפרשים תמהו מהמבואר בזבחים (מב) ובמנחות (טו) שלא היו אלא שבע. וכן כתב בתוס' הרא"ש. וכן פסק הרמב"ם (מעה"ק ה"ג).

ב. בספר גבורת ארי כתב שהזאות שעל הפרוכת אינן טעונות מנין מדין תורה, שלא הוקשו להזאות שבפנים אלא לעשייה ולא לדיבור (וכנ"ל לענין הזאות השעיר. ע"ש).

ג. נראה לכאורה שגם בפר העלם דבר צריך למנות הזאותיו כביוהכ"פ, ואם לא מנה לא יצא ידי חובה. וצריך עיון שלא פורש דין זה בש"ס וברמב"ם (עפ"י רש"ש נה).

דף נז

כללי 'למד מן הלמד' בקדשים – בזבחים מט-נא.

צו. מה הדין במקרים הבאים?

א. נתערב דם פר בדם שעיר.

ב. נתערבו כוסות דם הפר והשעיר זו בזו.

ג. נתערבו מקצת דמים ומקצתם לא נתערבו.

א. נתערב דם פר בדם שעיר – נותן אחת למעלה ושבע למטה לשם הפר וחזור ונותן אחת למעלה ושבע למטה לשם השעיר [ואין ליתן מתנה אחת שתעלה לו לכאן ולכאן – כי צריך מתחילה לכלות מתנות דם הפר ורק אחר כך להתחיל במתנות דם שעיר. וכלה מכפר את הקדש...]. כן אמר רבי ירמיה, ומשמע בגמרא שגם רבא חזר והודה לדבריו.

נתערבו לאחר שנתן אחת למעלה מן הפר – הסיק רבא: נותן שבע למטה לשם פר וחזור ונותן אחת למעלה ושבע למטה לשם שעיר.

הוא הדין כשנתערבו קודם מתנה אחרונה של הפר – נותן אחת למטה לשם פר, ואחת למעלה ושבע למטה לשם שעיר (כן גרסת ר"ח ורמב"ם; 'נתערבו לו במתנה אחרונה'. ולדינא הכל מודים בדבר. לקוטי הלכות).

ב. נתערבו לו כוסות דם הפר והשעיר – נותן וחזור ונותן שלש פעמים בכל עבודה ועבודה – אחת למעלה ושבע למטה מן הכוס האחד, ושוב אחת ושבע מהשני, ושוב אחת ושבע מהראשון, שבאופן זה מ'מה נפשך' קדמו מתנות פר לשעיר בכל סדר וסדר.

יש גורסים בדברי הרמב"ם (עיוהכ"פ ה,יא) שנותן ארבע פעמים. (ע' בשו"ת רדב"ז ח"ה אלף תקפה).

ג. מקצת דמים נתערבו ומקצתם לא נתערבו, כגון שנשפכו משני הדמים אל כוס אחת (רש"י. וערמב"ם ה,יב אופן אחר), ומקצת מהדם נשאר במזרקות – פשוט שיתן מהדמים שלא נתערבו. ודין הדם המערב בכוס – אמר רב פפא: הרי הוא 'דחוי' ויישפך לאמה [ואפילו לרבי אלעזר ברבי שמעון שאומר כוס עושה חברו 'שירים', דוקא כוס שיכול ליתן ממנו מתנות אבל כאן הלא אין ליתן מהתערובת]. ורב הונא בריה דרב יהושע אמר: דינו כ'שירים' ונשפך על יסוד מערבי של מזבח החיצון [ואפילו לחכמים האומרים כוס עושה את חברו 'דחוי', כאן שונה מפני שלא דחאו בידים (ורש"י גרס: כאן שונה כי הדמים המערבים נתקבלו בשני המזרקות שנתן מהם המתנות)].

א. פסק הרמב"ם (עיוה"כ ה,יב) כרב פפא שדם התערובת נשפך לאמה.

ב. משמע בגמרא שאם הדמים המערבים נדחו להזאות ההיכל, אין נותנים מהם על המזבח הגם שמערבים לקרנות, שכל שאינו ראוי להזאות הפרוכת אין מערבים אותו לקרנות ולטהרו של מזבח (עפ"י חדושים ובאורים ועוד).

דפים נז – נח

נז. האם מערבים את דמי הפר והשעיר לצורך נתינתם על קרנות המזבח, אם לאו?

לסתם משנתנו, וכן סתמה הברייתא וכן סובר רבי יאשיה (ורבי יהודה במנחות כב), מערבים את הדמים לפני נתינתם על הקרנות; נותן דם הפר לתוך דם השעיר ואחר כך מערה את המלא לריקן כדי לערבם יפה יפה (ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח סביב; וכפר אהרן על קרנתו אחת בשנה...). רבי יונתן אומר: אין מערבים לקרנות אלא נותן מכל דם בנפרד (בדומה לשאר המתנות. וילמד סתום מן המפורש. עפ"י תוס').

א. להלכה מערבים לקרנות (רמב"ם מעה"ק ה,יב). [הגם שבעלמא כתבו ראשונים שהלכה כרבי יונתן (מובא בשיטמ"ק ב"מ צד: שו"ת הרשב"א ח"ה רס ועוד), כאן גילה הכתוב לערב שנאמר 'וכפר אהרן על קרנתו אחת בשנה, כמבואר בברייתא ובגמ'. עתוס].

ב. גם למאן דאמר מערבים, אם לא עירב ונתנם בנפרד – נראה שיצא (עפ"י חזון איש).